

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาและทำความเข้าใจเรื่องผู้หญิง มีแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้อธิบายปัญหาในเรื่องนี้อยู่หลายแนวทาง โดยแบ่งตามหลักปรัชญาและรากฐานของทฤษฎีเหล่านี้ ได้ 2 แนวทางใหญ่ ๆ คือ ทฤษฎีในแนวมาร์กซิสต์ (Marxism) และทฤษฎีในแนวเฟมินิสต์ (Feminism)¹ โดยทฤษฎีทั้งสองแนวนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 กลุ่มย่อย ๆ แต่ละแนวได้อธิบายถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันของชายและหญิงในสังคมไว้แตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีในแนวมาร์กซิสต์ (Marxism)

ในหนังสือ “ต้นกำเนิดของครอบครัว” เองเกิลส์ได้นำแนวคิดทฤษฎีแรงงานนี้มาใช้ในการวิเคราะห์สังคมบุพกาล (Primitive Society) พื้นฐานของความสัมพันธ์ทางการผลิต (productive relation) ในสังคมบุพกาล-สหชีพ คือ ระบบกรรมสิทธิ์แบบรวมหมู่ ในยุคนั้นเครื่องมือทำการผลิตยังอยู่ในระดับต่ำมากทางด้านประสิทธิภาพ จึงเป็นไปได้ที่มนุษย์จะดำรงชีวิตอย่างโดดเดี่ยว รูปแบบของการใช้ชีวิตและใช้แรงงานแบบรวมหมู่จึงเป็นวิถีทางเดียวสำหรับการอยู่รอด แรงงานมนุษย์ในยุคนุพกาลยังไม่สามารถสร้าง “ส่วนเกิน” ขึ้นมาได้ กิจกรรมแรงงานหรือการใช้แรงงานของมนุษย์ในสังคมบุพกาล-สหชีพ เป็นการรวมตัวร่วมใช้แรงงานกันแบบง่าย ๆ เช่น ในการล่าสัตว์ ในการผลิตเก็บเกี่ยวพืชผล ครอบครัวจำนวนมากได้ทำงานเลี้ยงชีพร่วมกัน ถือครองทรัพย์สินสมบัติร่วมกันโดยปราศจากความรุนแรง ผลผลิตที่ได้ถูกแบ่งปันกันอย่างเท่าเทียม²

¹ การแบ่งทฤษฎีเป็น 2 แนวทางนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งโดยอาศัยจุดเน้นของทฤษฎี คือ ทั้ง ๆ ที่เป็นทฤษฎีที่สามารถอธิบายปัญหาเรื่องผู้หญิงเหมือนกัน แต่ก็มีความแตกต่าง คือ แนวมาร์กซิสต์ (Marxism) จะเน้นในเรื่องชนชั้นและมองว่าปัญหาผู้หญิงเกิดมาจากปัญหาเรื่องชนชั้น ดังนั้นการทำให้สังคมปราศจากชนชั้นจะทำให้แก้ปัญหานี้ได้ ส่วนในแนวเฟมินิสต์ (Feminism) จะเน้นการมองปัญหาผู้หญิงว่าเกิดจากสังคมชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ดังนั้นการที่จะแก้ไขปัญหारेื่องความไม่เท่าเทียมกันได้จะต้องแก้จากโครงสร้างสังคม และแนวทางการแก้ไขปัญหาก็กแตกต่างกันไปในแนวคิดต่าง ๆ

²Engels, The Origin of The Family, Private Property and the State – In the Light of the Researches of Lewis H. Morgan. 1884, บทที่ 2 ว่าด้วยครอบครัว. อ้างถึงใน กุหลาบ สายประดิษฐ์, กำเนิดครอบครัวของมนุษยชาติ : ระเบียบสังคมของมนุษย์. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กอไผ่, 2524), หน้า 7.

เองเกิลส์เสนอว่า ฐานะของสตรีนั้นมีจุดตั้งต้นและคลี่คลายออกมาจากระบบการผลิตและฐานะทางครอบครัว รูปแบบของครอบครัวในยุคแรก ๆ เป็นรูปแบบการสมรสหมู่ (group marriage) คือทั้งผู้ชายและผู้หญิงในกลุ่มทั้งหมดต่างก็เป็นัวเมียเสมอกันหมด ด้วยรูปแบบสมรสเช่นนี้ ความริษยาชิงหวงในเรื่องเพศเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ยาก ผู้ใหญ่ชายหญิงต่างก็ถือว่าเด็กทุกคนที่เกิดมาเป็นลูกของพวกเขาทุกคน จากการสมรสแบบสับสนต่อมาจึงเกิดมีรูปแบบของครอบครัวที่นับเอาทุกคนในหมู่เป็นวงศ์วานสังคญาติกันหมด ซึ่งเรียกว่า ครอบครัวแบบสังคญาติ (consanguine family) ครอบครัวแบบนี้ถือว่าเป็นครอบครัวชั้นแรกของมนุษย์ ซึ่งได้มีการวางระเบียบไว้หลวม ๆ คือ ได้กำหนดการสมรสไว้ตามรุ่นของบุคคลนั้น ๆ กล่าวคือ พวกปู่ย่า ตายายก็เป็นัวเมียกันหมด รุ่นพ่อแม่ต่างก็เป็นัวเมียกันหมด และในทำนองเดียวกันลูกชายหญิงทั้งหมดต่างก็เป็นัวเมียกันต่อมาได้คลี่คลายมาสู่ครอบครัวแบบ Punaluan family คือ ห้ามไม่ให้พี่น้องชายหญิงสมรสกัน การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป และในขั้นนี้การสมรสก็ยังคงเป็นการสมรสหมู่อยู่³

ลักษณะการสมรสแบบหมู่นี้ ใครเป็นบิดาของเด็กเป็นเรื่องที่รู้แน่ไม่ได้ แต่ใครเป็นมารดาของเด็กเป็นเรื่องที่รู้กันได้ ดังนั้นจึงมีการสืบสายโลหิตทางฝ่ายหญิงเท่านั้นที่รับนับถือกัน ในเวลาต่อมาจึงเรียกว่า “สิทธิทางมารดา” (Mother-right)⁴ และเนื่องจากมีกฎหมายห้ามการสมรสระหว่างเครือญาติ ทำให้การสมรสหมู่รัดตัวแคบลง จึงเกิดการสมรสคู่เกิดขึ้น แต่ครอบครัวแบบคู่ยังไม่สามารถหาเลี้ยงตนเองอย่างเป็นอิสระได้ การเกิดการสมรสคู่ก็ยังมีได้ทำลายครัวเรือนสหชีพที่ยอมรับว่าสตรีมีอำนาจสูงสุดในครอบครัว ในการสมรสคู่ผู้หญิงได้นำชายผู้เป็นสามีจากชาติวงศ์อื่น (Clan) มาอยู่ในชาติวงศ์ของตัวเอง ผู้หญิงทั้งหมดหรือแทบทั้งหมดในครัวเรือนอยู่ในชาติวงศ์เดียวกัน สิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือนถือเป็นสมบัติร่วมกันของทุกคน⁵

ในยุคที่เกิดการสมรสคู่ขึ้น การเลี้ยงสัตว์และการเพาะสัตว์ในยุคนี้ได้ขยายตัวออกไปจนถึงขั้นที่เห็นได้ว่า งานประเภทนี้เป็นบ่อเกิดแห่งโคตรทรัพย์อันใหม่ ซึ่งทรัพย์สินนี้ตอนแรกก็ตกเป็นของชุมชนชาติวงศ์⁶ แม้ว่าปัจเจกบุคคลจะมีเครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นของส่วนตัว แต่เมื่อตายลงสมบัติก็

³ กุหลาบ สายประดิษฐ์, “ฐานะของสตรีตามที่เป็นมาในประวัติศาสตร์”, ประวัติศาสตร์สตรีไทย. วิจารณ์ แคนสูงเนิน บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ปฎุชน, 2519), หน้า 12-14.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14-15.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16-19.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22-24.

จะสืบทอดไปยังสมาชิกของเผ่าหรือกลุ่มที่เป็นเพศเดียวกัน ในการตัดสินใจทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมืองสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมเท่ากันหมดไม่ว่าหญิงหรือชาย ทั้งสองเพศมีความเท่าเทียมกัน เพราะมีบทบาทสำคัญต่อชีวิตทางเศรษฐกิจของกลุ่ม การทำงานเพื่อส่วนรวมทำให้ลักษณะงานผู้หญิงและงานผู้ชาย ที่เป็นงานผลิตและงานในครัวเรือนที่ต่างกันมีความสำคัญเท่าเทียมกัน⁷

อย่างไรก็ดี ความเพิ่มพูนขึ้นของโรคทรพยาได้เสริมสร้างฐานะของผู้ชายขึ้นสองทาง ในทางหนึ่งทำให้ฐานะของผู้ชายในครอบครัวมีความสำคัญล้ำหน้าผู้หญิง อันเป็นเหตุมาจากการที่ผู้ชายได้ครอบครองทรัพยากรที่มีผลต่อศักยภาพในการผลิตเท่านั้น (ฝูงสัตว์เลี้ยง) และในอีกทางหนึ่งเมื่อผู้ชายได้สำนึกในความเป็นใหญ่ของตน ซึ่งถูกขีดขึ้นมาจากที่ได้ครอบครองทรัพยากร ผู้ชายก็มีความกำเริบคิดชนบประเพณีการสืบทอดที่มีอยู่เดิม ให้สมบัติตกเป็นของลูก แต่ความคิดนี้ไม่อาจดำเนินไปได้ถ้ายังสืบสายโลหิตทางมารดาอยู่ จึงได้คิดล้มล้างประเพณีการสืบทอดโลหิต สิ่งนี้ได้เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายและผู้หญิงในครอบครัว ให้มีโครงสร้างภายในครอบครัวที่ไม่มีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน เพราะประกอบไปด้วยผู้หญิงและเด็กที่ไม่มีทรัพย์สินและต้องพึ่งหัวหน้าครอบครัว⁸

แนวคิดมาร์กซิสต์มองว่า การที่จะปลดปล่อยผู้หญิงให้หลุดพ้นจากการเป็นเบี้ยล่างผู้ชาย จะมีทางเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อผู้หญิงได้รับโอกาสเข้าร่วมมีส่วนร่วมในการผลิตที่เป็นงานขนาดใหญ่คือเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับสังคม และในระบบการแลกเปลี่ยนที่ไม่ให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดสามารถควบคุมแรงงานของอีกฝ่ายได้ ส่วนงานในหน้าที่แม่บ้านนั้น ต้องจำกัดลดทอนลงมาให้เบาจนถือได้ว่าเป็นงานส่วนเล็กน้อย เพราะขณะนี้มูลค่าการใช้แรงงานส่วนหนึ่งของผู้หญิงที่เลี้ยงดูกรรมาชีพรุ่นต่อไปถูกละเลยไม่คิดมูลค่า โดยผลึกภาวะให้เป็นงานในบ้าน ดังนั้นต้องหาทางที่จะแปรเปลี่ยนงานบ้านให้เป็นงานสาธารณะ ซึ่งหมายความว่าป็นงานที่รัฐจะต้องแบกรับภาระจากสตรีผู้เป็นแม่บ้าน และสังคมต้องร่วมรับผิดชอบในทางปฏิบัติ เช่น ต้องมีโรงเรียนเด็ก โรงอาหารสาธารณะ โรงซักผ้า ฯลฯ ของสังคม ซึ่งจะทำให้ในอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ทำการผลิตเพื่อสังคม ที่ผ่านมาตรฐานภาพของผู้หญิงกลายเป็นรองและจำกัดบทบาทอยู่ภายในบ้านและภายใต้อำนาจของชาย พร้อมกับพัฒนาการของการถือครองทรัพย์สินส่วนตัวและการกำเนิดชนชั้น การผลิตอันไม่ใช่เพื่อตอบสนองการบริโภควันต่อวันได้เป็นบ่อเกิดของระบบสังคมอันอยู่ติธรรม สังคมแห่งชนชั้น การปลด

⁷ นูมนวล ยัพราช, "ว่าด้วยสตรี", อะไรนะลัทธิมาร์กซ์ เล่ม 2. ใจ อึ้งภากรณ์และคณะ บรรณาธิการ, (กรุงเทพ : ชมรมหนังสือประชาธิปไตยแรงงาน, 2545), หน้า 100.

⁸ เรืองเดียวกัน, หน้า 102.

ปล่อยผู้หญิงออกจากการถูกกดขี่จึงต้องการให้ผู้หญิงทุกคนมีส่วนร่วมในการผลิตเท่าเทียมกับผู้ชาย หรือได้รับสิทธิในการร่วมครอบครองปัจจัยการผลิตในด้านเศรษฐกิจ ต้องมีการยกเลิกระบบการผลิตแบบชนชั้นแบบทุนนิยม ต้องยกเลิกรัฐของทุนนิยม และต้องมีการต่อสู้ของมนุษย์หญิงชายเพื่อปลดปล่อยตนเองจากทัศนคติความเชื่อต่าง ๆ ที่กดขี่ผู้หญิงและผู้ชายอันเป็นปรากฏการณ์ที่คอยพิทักษ์ระบบเดิมเอาไว้⁹

อาเลคซานดรา คอลลอนไท (Alexandra Kollontai) นักลัทธิสตรีแนวมาร์กซิสต์ มองว่า การที่จะสามารถบรรลุไปสู่สังคมนิยมมิวนิสต์ได้นั้น ต้องการการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นของผู้หญิงในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างเพศ และรูปแบบของครอบครัวในแบบเดิม ไม่ใช่สิ่งจะถูกล้มล้างไปโดยอัตโนมัติเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจไปสู่ระบบสังคมนิยม แต่ควรจะต้องถูกจัดการแก้ปัญหาโดยตรง สิทธิทางการเมือง เศรษฐกิจ และกฎหมาย สิทธิในการทำแท้ง งานบ้านและการดูแลเด็ก ควรจะอยู่ในหลักการที่เป็นข้อกำหนดร่วมกันของสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ เธอได้กล่าวว่า “ศีลธรรมแบบใหม่ถูกสร้างโดยระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ แต่เราคงจะไม่สร้างเศรษฐกิจแบบคอมมิวนิสต์ โดยปราศจากการสนับสนุนจากศีลธรรมแบบใหม่”¹⁰

2. ทฤษฎีในแนวเฟมินิสต์ (Feminism)

ทฤษฎีในแนวเฟมินิสต์ มองความไม่เท่าเทียมกันทางเพศระหว่างชายหญิงว่าเกิดจากระบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) แนวทางนี้ยังประกอบไปด้วยกลุ่มปลีกย่อยอีกหลายกลุ่ม แต่ไม่ว่าจะแตกแยกออกไปอย่างไรก็ตาม จุดร่วมหลักของแนวทฤษฎีนี้ก็ คือ การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างเพศหญิงและเพศชาย ซึ่งมีลักษณะของความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศมาตั้งแต่สังคมในอดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าสังคมจะเปลี่ยนไปอย่างไรก็ตาม ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศก็ดูจะเป็นปัญหาคู่โลก ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเนื้อหาไปบ้าง แต่ทว่าสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง

⁹ นุมนวล ยัพรราช, “ว่าด้วยสตรี”, อะไรนะลัทธิมาร์กซ์ เล่ม 2, หน้า 107-108.

¹⁰ Alexandra Kollontai, Selected Writings, with an Introduction by Alix Holt, Allison and Busby, London, 1977, p. 270. cite in Valerie Bryson, “Feminism”, Contemporary Political Ideologies. Roger Eatwll and Anthony Wright ed., (Colorado : Westview Press. Inc., 1993) : 198.

แปลงก็คือการเอาวัดเอาเปรียบระหว่างเพศ¹¹ โดยที่โครงสร้างทางสังคมเป็นตัวกำหนดความไม่เท่าเทียมกัน โดยผ่านทางสถาบันครอบครัวและระบบเครือญาติ สถาบันทางการเมืองการปกครองและสถาบันทางศาสนา เป็นต้น¹² ในที่นี้ได้แบ่งออกเป็น 4 แนวทาง คือ

2.1 เฟมินิสต์แนวเสรีนิยม (Liberal Feminism)

แนวคิดของเฟมินิสต์แนวเสรีนิยมนี้ มีการต่อสู้เพื่อความเสมอภาคในสิทธิและโอกาสมาตั้งแต่ ศตวรรษที่ 18 โดยใน ศตวรรษที่ 18 เริ่มทวงถามสิทธิที่ตนพึงมี และเรียกร้องสิทธิเสมอภาคทางกฎหมายในศตวรรษที่ 19 การเรียกร้องความเสมอภาคในโอกาสเกิดพร้อมกับแนวคิดเรื่องรัฐสวัสดิการของทฤษฎีเสรีนิยมในศตวรรษที่ 20 เนื่องจากเฟมินิสต์แนวเสรีนิยม เป็นการนำหลักการเสรีนิยมมาใช้กับผู้หญิง จึงจำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงความคิดพื้นฐานบางประการของแนวคิดเสรีนิยมด้วย

ปรัชญาเสรีนิยมเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเติบโตของทุนนิยม การเรียกร้องประชาธิปไตยและเสรีภาพทางการเมือง ปรัชญาการเมืองของแนวคิดเสรีนิยมมีพื้นฐานมาจากความเชื่อที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีความสามารถในการใช้เหตุผลเท่าเทียมกัน จึงควรจะได้รับปฏิบัติที่เท่าเทียมกัน และเนื่องจากสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาค เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ ซึ่งก็คือ สิทธิตามธรรมชาติ ดังนั้น ผู้หญิงและผู้ชายจึง “เท่ากัน” และสังคมที่จะต้องปกป้องศักดิ์ศรีของบุคคล ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปของสถาบันการเมืองที่ไม่ทำให้บุคคลหนึ่งต้องไม่ยอมสยบต่อการตัดสินใจหรือคำพิพากษาของบุคคลหนึ่ง และแนวคิดพื้นฐานนี้ควรถูกระบุไว้ในหลักการที่ว่าด้วยความเสมอภาคทางการเมือง¹³

¹¹ สุภัตตรา ศิริมังคะลา, การศึกษาบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงในงานโฆษณา, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์พัฒนาการ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534, หน้า 20.

¹² กฤตยา อาชวนิจกุล, “ระหว่างกรอบกระบวนทัศน์... “สตรีศึกษากับประชากรศาสตร์””, ประชากรไทย 60 ล้านคน : สถานการณ์ นโยบาย และมิติด้านการพัฒนา, อรทัย อาจอ่ำ บรรณาธิการ, (นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, 2540), หน้า 259-260. อ้างถึงใน ปฐมภรณ์ นุชปรักร, ผู้หญิงกับทางเลือกใหม่ : นโยบายสังคมในมุมมองสตรีนิยม. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542), หน้า 8.

¹³ กรวิภา บุญเชื้อ, “Women's Development Models and Gender Analysis : A Review”, p.19. อ้างถึงใน รวมบทความประเด็นเรื่องสตรี, อมรา พงศาพิชญ์ บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 19.

เฟมินิสต์แนวเสรีนิยมถือว่าความสามารถทางสติปัญญาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และเป็นเรื่องที่ไม่ผูกพันกับเพศ โดยโต้แย้งความเชื่อที่มีสืบต่อกันมาว่าผู้หญิงมีความสามารถในการใช้เหตุผลพอ ๆ กับผู้ชาย การที่ผู้หญิงไม่ได้ตระหนักในส่วนนี้ของตน ก็เพราะผู้หญิงถูกกีดกันไม่ให้ได้รับโอกาสทางการศึกษา และให้มีบทบาทจำกัดอยู่เฉพาะในครอบครัว ดังนั้นจึงทำให้ผู้หญิงมีโอกาสพัฒนาความคิดของตนน้อยกว่าผู้ชาย¹⁴ สังคมที่ดีต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนได้พัฒนาและใช้ความสามารถในการใช้เหตุผลที่ว่ามี โดยสังคมและรัฐจะไม่เข้าไปแทรกแซงการกระทำของสมาชิกเหล่านี้ ถ้าการกระทำนั้นไม่ไปละเมิดหรือกระทบกระเทือนสิทธิของผู้อื่น ในที่สุดแล้วการเปิดโอกาสให้มนุษย์แต่ละคนในสังคมพัฒนาและกระทำในสิ่งที่ถนัด จะเป็นประโยชน์แก่สังคมโดยรวมด้วย¹⁵

ทฤษฎีเสรีนิยมนี้เชื่อว่า แต่เดิมสตรีถูกกำหนดให้มีหน้าที่เป็น “แม่พันธุ์” และ “แม่นม” และมีหน้าที่ในการเลี้ยงดูเด็ก บทบาทและความรับผิดชอบดังกล่าวของสตรีถูกกำหนดขึ้นมาให้สอดคล้องกับสภาพทางชีววิทยาระหว่างเพศ ต่อมาแม้ว่าจะได้มีการคิดยามืดคุมกำเนิด และการจัดตั้งสถานเลี้ยงเด็กและโรงเรียนขึ้นมา การแบ่งงานระหว่างสตรีและบุรุษดังกล่าวนี้ก็ได้อาจเป็นที่นิยมและยอมรับกันอย่างกว้างขวาง จนได้พัฒนาและกลายรูปเป็น “วัฒนธรรม” ประจำสังคมในที่สุด ซึ่งเท่ากับว่าบทบาทดังกล่าวของสตรีเป็นสิ่งที่ยอมรับกันว่าถูกต้อง และไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ อีก ดังนั้นชนบประเพณีและวัฒนธรรมประจำสังคม จึงได้เข้ามามีบทบาทช่วยรักษาองค์การทางสังคมให้ดำรงอยู่ต่อไป แม้ว่าความจำเป็นของบทบาทดังกล่าวจะได้หมดสิ้นไปแล้วก็ตาม¹⁶

ในหนังสือ *The Feminism Mystique* ของ เบ็ตตี ฟรีดมัน (Betty Friedan) ซึ่งตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1963 ได้ทำการวิเคราะห์สาเหตุของการกดขี่สตรีว่ามีสาเหตุมาจาก “ระบบการเรียนการสอน” การให้ข่าวสารอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่สมาชิกของสังคมได้เรียนรู้ตั้งแต่วัยเด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ สตรีได้รับการอบรมสั่งสอนให้วางตัวเป็นกุลสตรี สตรีจะสามารถแสวงหาความพอใจและ

¹⁴ แหล่งเดียวกัน , หน้า 20.

¹⁵ ชลิตาภรณ์ สงสัมพันธ์ , จินตนาการสู่ปี 2000 : นวัตกรรมเชิงกระบวนการทัศนด้านไทยศึกษา ? , ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย , 2539), หน้า 502.

¹⁶ กนลา สุขพานิช-ชั้นทปราบ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว , ปัญญาชนสตรี : ศึกษาทัศนคติทางการเมืองและสังคมของอาจารย์สตรีแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (วิทยาเขตประสานมิตร) และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ , หน้า 40.

ความสำเร็จในชีวิตได้จากการรับผิดชอบ และภาระหน้าที่ในฐานะที่เป็นเมียและแม่เท่านั้น มิใช่แสวงหาความก้าวหน้าและความสำเร็จในชีวิตจากอาชีพการงานนอกบ้าน¹⁷

เฟมินิสต์แนวเสรีนิยมยังวิพากษ์วิจารณ์การเลือกปฏิบัติทางเพศในสังคมร่วมสมัย โดยอาศัยหลักการว่าด้วยความเสมอภาค เสรีภาพและความเป็นธรรม และถือว่าการเลือกปฏิบัติระหว่างเพศดังกล่าว เป็นการริดรอนไม่ให้ผู้หญิงมีสิทธิเท่าเทียมกับชายในการเลือกกระทำในสิ่งที่ตนเองสนใจ และไม่ให้ผู้หญิงได้ใช้ความสามารถของตนอย่างเต็มที่ เฟมินิสต์แนวเสรีนิยมยังเชื่อด้วยว่าในฐานะที่เป็นกลุ่มประชากร ผู้หญิงไม่ได้รับเสรีภาพหรือโอกาสเหมือนกับผู้ชายได้รับ ในระดับปัจเจกบุคคล สังคมจะพิจารณาความสามารถของผู้ชายเป็นรายบุคคล แต่จะตัดสินความสนใจและความสามารถของผู้หญิงจากเพศ ด้วยเหตุนี้ความเป็นธรรมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อสังคมให้โอกาสทุกเพศเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติที่เห็นได้ชัดที่สุด เช่น การออกกฎหมายให้หญิงและชายมีหน้าที่รับผิดชอบและโอกาสแตกต่างกัน¹⁸

เฟมินิสต์แนวเสรีนิยมแย้งว่า กฎหมายที่มีผลบังคับให้ใช้เฉพาะหญิง เช่น การห้ามผู้หญิงทำงานในเวลากลางคืน การกำหนดชั่วโมงการทำงานสูงสุด และการกำหนดข้อบังคับในเรื่องระยะเวลาการพักงาน ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ใช้กีดกันผู้หญิงออกจากงานที่มีค่าตอบแทนดีกว่า และจากการที่จะได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น เฟมินิสต์แนวเสรีนิยม ยังตระหนักด้วยว่า ความยากจนเป็นสาเหตุที่ทำให้สตรีส่วนใหญ่ไม่เสมอภาคกับชาย ผู้หญิงไม่มีกำลังหรือไม่มีโอกาสใช้เสรีภาพของตนเองเนื่องจากภาระหน้าที่สำคัญอันดับแรกที่สังคมมอบหมายให้คือ งานที่ไม่มีค่าจ้างตอบแทน เช่น งานเลี้ยงดูเด็กและงานบ้าน เป็นต้น เฟมินิสต์แนวเสรีนิยม ให้ความสำคัญกับการต่อสู้เพื่อการที่ตนเองได้ในทางเศรษฐกิจเป็นอันดับแรก เพราะมองว่าการพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ผู้หญิงมีอำนาจในการตัดสินใจทำอะไรได้ด้วยตนเอง¹⁹

ด้วยสมมุติฐานดังกล่าว นักสิทธิสตรีแนวเสรีนิยมจึงเสนอให้เปลี่ยนแปลงสังคมโดยทำให้งานบ้านเป็นวิชาชีพ งานบ้านทุกอย่างเป็นงานบริการที่มีค่าจ้างตอบแทนไม่ใช่งานบริการให้เปล่า เด็กเล็กจะถูกส่งไปสถานเลี้ยงเด็กเล็ก เด็กที่โตก็จะส่งไปสถานเลี้ยงเด็กกลางวัน เสื้อผ้าส่งไปร้านซักรีด ส่วนบ้านก็จ้างพนักงานทำความสะอาด งานเหล่านี้ควรจะได้ค่าตอบแทนที่ดีเพื่อให้ผู้ที่มี

¹⁷ แหล่งเดียวกัน, หน้า 41.

¹⁸ กรวิภา บุญชื่อ, แนวคิดการพัฒนาสตรี มุมมองการวิเคราะห์เชิงหญิงชาย, หน้า 21.

¹⁹ แหล่งเดียวกัน, หน้า 21.

ความชำนาญทำเป็นอาชีพได้ เฟมินิสต์แนวเสรีนิยม เชื่อว่าคนเราย่อมมีความพึงพอใจที่ได้ใช้ความสามารถของตนอย่างเต็มที่ ในสังคมที่มีการแข่งขันกว้างขวางกว้างขวางถ้าหญิงชายมีความเสมอภาคกันอย่างแท้จริง ก็จะไม่มีการบังคับให้ผู้หญิงต้องทนทำงานที่ไม่มีค่าจ้างอีกต่อไป²⁰

เฟมินิสต์แนวเสรีนิยม เชื่อในการปฏิรูป (Reform) ยิ่งถ้าเกิดการปฏิรูปบ่อยครั้งเท่าใดก็จะมีผลช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมให้มีความเสมอภาคได้มากขึ้น เช่น การปฏิรูปกฎหมายที่เลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง การรวมพลังของกลุ่มสตรี จะช่วยสร้างอิทธิพลให้กับกลุ่มเพื่อใช้ในการต่อรองและเรียกร้องสิทธิและความเสมอภาคได้ ถ้าการรวมกันเป็นกลุ่มนั้นมีอิทธิพลพอขณะเดียวกันก็เชื่อว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยลดล้างทัศนคติที่เหยียดหยามทางเพศให้หมดสิ้นไปได้²¹

สำหรับทัศนคติเกี่ยวกับบทบาทของสตรีนั้น เฟมินิสต์แนวเสรีนิยมไม่สนับสนุนให้สตรีหันไปมีพฤติกรรมเยี่ยงชาย เช่น หันไปใช้วิธีที่ก้าวร้าว และใช้วิธีแข่งขันกันอย่างเอาเป็นเอาตายเพื่อแสวงหาความสำเร็จ เพราะเห็นว่าไม่คุ้มค่า และไม่น่าเลียนแบบเพราะขัดกับหลักธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม บุคคลแต่ละคนควรจะมีอิสระที่จะสร้างความเป็นมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์แบบโดยไม่ต้องพะวงว่าบุคลิกของตนนั้นจะเข้าข่ายบุรุษ (ความแข็งแกร่ง) หรือสตรี (ความอ่อนหวานนุ่มนวล) คุณสมบัติต่าง ๆ เช่น สมรรถภาพ ความแข็งแกร่ง ความกระฉับกระเฉงความกล้าหาญ ความสุภาพอ่อนโยน และความเชื่อมั่นในตนเอง ฯลฯ ควรเป็นลักษณะของมนุษย์โดยทั่ว ๆ ไป โดยไม่จำเป็นจะต้องมีการแบ่งแยกคุณลักษณะตามความแตกต่างด้านเพศอีกต่อไปด้วย²²

เพราะฉะนั้น เฟมินิสต์แนวเสรีนิยม มองว่าความไม่เท่าเทียมกันทางเพศและการกดขี่เพศหญิง เป็นผลมาจากการปลูกฝัง การศึกษา และกรอบข้อบังคับของสังคม โดยเฉพาะกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม ดังนั้นแนวทางแก้ไขปัญหาคงเน้นไปที่การแก้ไขกฎหมายที่มีอคติและเลือกปฏิบัติทาง

²⁰ แหล่งเดียวกัน, หน้า 22.

²¹ กนลา สุขพานิช-ชนทปราบ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, ปัญญาชนสตรี : ศึกษาทัศนคติทางการเมืองและสังคมของอาจารย์สตรีแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (วิทยาเขตประสานมิตร) และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, หน้า 42.

²² แหล่งเดียวกัน, หน้า 42.

เพศ การเปิดโอกาสทางการศึกษาและการทำงานของผู้หญิงให้เท่าเทียมกับชาย รวมไปถึง การลดภาระงานบ้านของผู้หญิงด้วย²³

2.2 เฟมินิสต์แนวสุดขั้ว²⁴ (Radical Feminism)

เฟมินิสต์กลุ่มนี้มองว่าความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) โดยการแบ่งแยกเป็นเพศชาย-หญิงนี้เป็นการแบ่งที่พื้นฐานที่สุดที่มีมาก่อนชนชั้นหรือสีผิว ผู้หญิงเป็นคนกลุ่มแรกในประวัติศาสตร์ที่ถูกกดขี่ และการกดขี่นี้ก็ยากที่จะกำจัดโดยการเปลี่ยนแปลงด้านอื่นในสังคม²⁵

ในหนังสือ "การเมืองเรื่องเพศ" ของ เคท มิลเลทท์²⁶ (Kate Millet) กล่าวว่า "เพศเป็นปัจจัยกำหนดสถานภาพที่มีนัยทางการเมือง ซึ่งมักจะถูกมองข้ามไปเป็นความสัมพันธ์ และการจัดระบบระเบียบทางสังคมที่แสดงถึงโครงสร้างอำนาจ ซึ่งคนกลุ่มหนึ่งจะถูกควบคุมโดยคนอีกกลุ่ม

²³ ขลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, "ไทยศึกษากับจิตติศาสตร์พินิจ", จินตนาการสู่ปี 2000 : นวกรรมเชิงกระบวนการทัศน์ด้านไทยศึกษา ?, หน้า 503.

²⁴ เฟมินิสต์ในแนวทางนี้เมื่อเกิดขึ้นมากก็มีการแตกตัวออกไปอย่างหลากหลาย เช่น ในขณะที่บางกลุ่มมองว่าตัวผู้ชายเป็นศัตรู แต่อีกกลุ่มก็มองว่าตัวผู้ชายเองไม่ใช่ศัตรูแต่เป็นโครงสร้างที่เอื้อประโยชน์ให้ผู้ชายต่างหาก บางกลุ่มมองว่าผู้หญิงควรจะปลดปล่อยตัวเองออกจากความต้องการทำให้ผู้ชายพึงพอใจ ซึ่งก็นำไปสู่ the most 'extreme' feminist position คือ lesbian separatism แต่บางกลุ่มก็ปฏิเสธไม่ยอมรับแนวทางนี้ โดยมองว่าพื้นฐานของการกดขี่ผู้หญิงไม่ได้อยู่ในองค์การทางสังคมหรือการควบคุมร่างกาย แต่อยู่ในการควบคุมของเพศชายผ่านวัฒนธรรม ภาษาและความรู้ แต่ก็มีประเด็นหลักที่เหมือนกัน คือ เป็นทฤษฎีโดยและเพื่อผู้หญิง อยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์และการรับรู้ของผู้หญิง มองว่าการกดขี่ผู้หญิงเป็นรูปแบบที่เป็นสากลและเป็นพื้นฐานที่สุดของการควบคุม มีวัตถุประสงค์ที่จะทำความเข้าใจและยุติระบบชายเป็นใหญ่ (patriarchy) ผู้หญิงเป็นกลุ่มที่มีผลประโยชน์ร่วมเป็นหนึ่งเดียวกัน 'sisterhood' อยู่เหนือการแบ่งแยกของเชื้อชาติและสีผิว ผู้หญิงควรจะรวมตัวกันเพื่อให้บรรลุเสรีภาพ และอำนาจของผู้ชายไม่ได้จำกัดอยู่ในพื้นที่สาธารณะเท่านั้น แต่ได้ขยายเข้ามาสู่พื้นที่ส่วนบุคคล เช่น ชีวิตครอบครัวและความสัมพันธ์ทางเพศด้วย ทั้งสองอย่างเป็นเครื่องมือหลักของการใช้อำนาจชายเป็นใหญ่ (Valerie Bryson, "Feminism", Contemporary Political Ideologies, Roger Eatwell and Anthony Wright ed., Westview Press, Inc., Colorado, 1993, p.203-206.)

²⁵ แหล่งเดียวกัน, หน้า 504.

²⁶ Kate Millet ไม่ใช่ lesbian feminist ที่มองว่าต้องต่อสู้ด้วยการแยกตัวออกจากความสัมพันธ์กับผู้ชายในทุกรูปแบบ

หนึ่ง”²⁷ ระบบชายเป็นใหญ่นี้เป็นการครอบงำทางการเมืองที่สำคัญที่สุด ดำรงอยู่มาเนิ่นนานเก่าแก่ที่สุดในประวัติศาสตร์ และปรากฏในทุกชนชั้นวรรณะในทุก ๆ สังคม การครอบงำนี้มีอยู่ในทุกระดับของความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิง แม้กระทั่งในเรื่องเพศสัมพันธ์และการแต่งงานซึ่งมักจะคิดกันว่าเป็นเรื่องของความรักความพึงพอใจซึ่งกันและกัน ระหว่างหญิงและชายแต่ละคน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งแม้เรื่องส่วนตัวก็เป็นเรื่องของการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น นอกจากนี้แม้ว่ารูปแบบและรายละเอียด อาจจะแตกต่างกันออกไปบ้างในแต่ละสังคมแต่ละยุคสมัยก็ตาม เนื้อหาสาระที่เป็นแก่นแท้ของระบบชายเป็นใหญ่ก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไป²⁸

มิลเลท ตั้งคำถามว่า เป็นไปได้อย่างไรที่ระบบชายเป็นใหญ่ดำรงอยู่ได้ในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ซึ่งผู้หญิงก็มีการศึกษามีรายได้ มีสิทธิทางสังคมและการเมือง อีกทั้งไม่ได้ถูกบังคับกดขี่ด้วยกำลังความรุนแรงอย่างเปิดเผยเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมประเพณีโดยทั่วไป กลไกสำคัญในเรื่องนี้ก็คือ กระบวนการอบรมบ่มเพาะทางสังคมที่เริ่มตั้งแต่วัยเด็ก ทำให้ผู้หญิงยอมรับการกำหนดบทบาทโดยมีเพศเป็นตัวกำหนดอย่างตายตัว (sex-role stereotypes) รวมทั้งยอมรับแบบแผนการจัดสรรอำนาจอย่างไม่เท่าเทียมกันระหว่างชายหญิง²⁹

แนวทางนี้ยังเสนอว่า ทักษะคติและพฤติกรรมเหยียดเพศและการกดขี่สตรีมีสาเหตุมาจากปัจจัยด้านจิตวิทยา และนอกจากนี้ ไฟร์สโตน (Firestone) ยังได้ชี้ให้เห็นว่า การแบ่งชนชั้นทางสังคมโดยใช้ปัจจัยทางด้านชีววิทยา หรือเอาความแตกต่างระหว่างเพศเป็นตัวกำหนดชนชั้นทางสังคมมีผลทำให้บุรุษ-สตรีได้รับสิทธิไม่เท่าเทียมกัน ผู้หญิงต้องตกเป็นเหยื่อของการกดขี่ทางเพศและการเอารัดเอาเปรียบเหมือนทาสในเรือนเบี้ยตลอดมา ตราบจนได้มีการคิดค้นยาคุมกำเนิดขึ้นมา ซึ่งช่วยให้ผู้หญิงสามารถควบคุมการมีบุตรและกำหนดชะตาชีวิตของตนได้ตั้งขึ้น³⁰

²⁷ Kate Millet, *Sexual Politic*, Virago Press, 1970, p. xii, 23-25, ใน จิรติ ดิงศภัทย์ และสุชีลา ตันชัยนันท์, “ทฤษฎีเกี่ยวกับสตรีศึกษา”, *รวมบทความประเด็นเรื่องสตรี*, อมรา พงศาพิชญ์ บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 47.

²⁸ แหล่งเดียวกัน, หน้า 48.

²⁹ แหล่งเดียวกัน, หน้า 48.

³⁰ กนลา สุขพานิช-ชนทปราบ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, *ปัญญาชนสตรี : ศึกษาทัศนคติทางการเมืองและสังคมของอาจารย์สตรีแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (วิทยาเขตประสานมิตร) และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์*, หน้า 35-36.

สภาพทางชีววิทยาอีกประการหนึ่งที่มีผลให้สตรี โดยเฉพาะในสังคมต้องตกเป็นเบี้ยล่าง คือ สตรีส่วนใหญ่มีสภาพร่างกายที่อ่อนแอกว่าบุรุษ ยากที่จะป้องกันตนเองได้ในสังคมที่มีการต่อสู้กันโดยใช้กำลังเข้าหักหาญกัน สตรีจึงต้องพึ่งพาการปกป้องคุ้มครองจากบุรุษ และต้องยอมปรนนิบัติรับใช้บุรุษเพื่อที่ตนและลูกหลานจะสามารถดำรงชีวิตให้อยู่รอดได้ ดังนั้นระบบครอบครัวที่ให้ความสัมพันธ์ต่อสภาพทางชีววิทยา จึงเท่ากับสร้างให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในการใช้อำนาจขึ้นในหมู่สมาชิกของครอบครัว ที่สำคัญก็คือ ความแตกต่างทางธรรมชาติในการให้กำเนิดบุตรได้นำไปสู่หลักการแบ่งงานกันทำ และเป็นบ่อเกิดของระบบชนชั้นในที่สุด³¹

แนวคิดเรื่อง “บทบาททางเพศ” และ “ระบบชายเป็นใหญ่” แสดงให้เห็นว่าการเมืองระหว่างเพศเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่แม้ในความสัมพันธ์ส่วนตัวที่สุดของชายหญิง รวมทั้งมีกลไกการครอบงำที่อาศัยการยอมรับโดยเต็มใจมากกว่าบังคับ ถึงแม้ว่าความรุนแรงจะยังคงเป็นวิธีที่ใช้อยู่เสมอก็ตาม การมองปัญหาใน แนวนี้กระตุ้นให้มีการศึกษาที่เน้นประเด็นเรื่องเพศสัมพันธ์ กลไกทางจิตวิทยาและอุดมการณ์ของความเป็นหญิงความเป็นชาย³²

เฟมินิสต์แนวสุดขั้ว เห็นว่าจะต้องทำการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและอุดมการณ์ของสังคมใหม่หมด ความเท่าเทียมกันทางเพศจึงจะเกิดขึ้นได้จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะทำลายล้างและสร้างสรรค์ควบคู่กันไปสถาบันที่จะต้องถูกทำลายล้าง ได้แก่ สถาบันทางเศรษฐกิจและสังคม ลัทธิทุนนิยม รวมถึงการยกเลิกเอกสิทธิ์ที่บุรุษเคยได้รับให้หมดสิ้นไป โดยเฉพาะสิทธิพิเศษทางด้านค่านิยมและวัฒนธรรมเพื่อที่จะ สามารถยกเลิกบทบาทที่ติดอยู่กับความแตกต่างระหว่างเพศไป³³

ผู้หญิงจะต้องปลดปล่อยตนเองให้หลุดพ้นจากความเชื่อค่านิยม และทัศนคติที่ดูถูกตนเอง ดูหมิ่นเหยียดหยามศักดิ์ศรีสตรีด้วยตนเอง และจะต้องทำลายความเชื่อที่ว่าสตรีเกิดมาเพื่อเป็น

³¹ แหล่งเดียวกัน, หน้า 36.

³² จีรติ ดิงศกัทธิย์ และสุชีลา ตันชัยนันท์, “ทฤษฎีเกี่ยวกับสตรีศึกษา”, รวมบทความประเด็นเรื่องสตรี, หน้า 50 .

³³ Bonnie Kreps , “Radical Feminist 1” , in Koedt et al . eds ., Radical Feminism , p. 239 . ใน กนลา สุขพานิช-ชนทปราบ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, ปัญญาชนสตรี : ศึกษาทัศนคติทางการเมืองและสังคมของอาจารย์สตรีแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (วิทยาเขตประสานมิตร) และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, หน้า 37.

บาทการิจาและมีหน้าที่รับใช้บุรุษให้หมดสิ้นไป เพื่อทำลายความหลงอำนาจและความหลงตนเองของบุรุษ เฟมินิสต์แนวสุดขั้วให้ความสำคัญกับการสร้างค่านิยมใหม่ให้ตั้งอยู่บนหลักของความเสมอภาคระหว่างเพศ³⁴

เฟมินิสต์แนวสุดขั้วบางกลุ่มมองว่า การต่อสู้โดยวิธีการในกรอบของการเมืองที่เป็นทางการในระบบผู้ชายเป็นใหญ่จะไม่ได้ผล เพราะสถาบันต่าง ๆ เช่น รัฐ ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือของระบบดังกล่าว แนวทางการต่อสู้ก็คือ การแยกตัวออกจากระบบดังกล่าวในทุก ๆ ด้าน รวมทั้งความสัมพันธ์ทางเพศในรูปแบบหญิงรักหญิง ในฐานะที่เป็นรูปแบบของการแสดงออกในทางการเมือง (Political Lesbianism) และการปฏิบัติทำลายล้างระบบที่ผู้ชายเป็นใหญ่³⁵

เมื่อการปฏิวัติสังคมนำเกิดขึ้นจะเกิด “สังคมนิยม” ที่ประกอบขึ้นด้วยเงื่อนไขสำคัญ 4 ประการ คือ³⁶

1. สตรีจะต้องได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระจาก “ความโหดเหี้ยมของสภาพการณ์ทางด้านชีววิทยาในฐานะแม่พันธุ์” การเลี้ยงดูเด็กจะต้องเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของสังคม โดยผู้ชายจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการนี้ด้วย ซึ่งจะมีผลให้โครงสร้างสังคมได้มีการปรับปรุงกันอย่างขนานใหญ่
2. สังคมจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้หญิงและเด็กได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เกี่ยวกับชีวิตและอนาคตของตนเอง
3. สังคมจะต้องมีหน้าที่ในการรวบรวมและชักจูงผู้หญิงและเด็กให้เข้ามามีส่วนร่วมหรือมา มีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างใหญ่ ๆ ของสังคมในทุก ๆ ด้าน
4. เสรีภาพทางเพศของผู้หญิงและเด็กจะได้รับการประกันและคุ้มครอง ด้วยการให้ความรักเป็นหลักในการพิจารณาดำเนินการ

³⁴ แหล่งเดียวกัน, หน้า 37-38.

³⁵ ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, จินตนาการสู่ปี 2000 : นวัตกรรมเชิงกระบวนการบนทัศนด้านไทยศึกษา ?, หน้า 504.

³⁶ กนลา สุขพานิช-ขันทปราบ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, ปัญญาชนสตรี : ศึกษาทัศนคติทางการเมืองและสังคมของอาจารย์สตรีแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (วิทยาเขตประสานมิตร) และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, หน้า 38.

เฟมินิสต์แนวสุดซ้าย ปฏิเสธการกตัญญูในทุกรูปแบบและต้องการการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอำนาจที่ผู้ชายเป็นใหญ่ซึ่งเป็นรากฐานของการกตัญญูที่ผู้หญิง แง่มุมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นผู้หญิงและความสัมพันธ์ชายหญิงถูกเชื่อมกับระบบชายเป็นใหญ่ เช่น ความรักถูกมองว่าเป็นเครื่องมือของปีศาจปไตย (ระบบชายเป็นใหญ่) ที่ทำให้ผู้หญิงไม่เห็นการกตัญญูและความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชายและหญิง ความสัมพันธ์กับผู้ชายจึงเป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวัง หรือผู้หญิงควรตัดขาดจากผู้ชาย เพื่อที่จะหลุดจากวังวนของการดึงดูดและสนองความต้องการของผู้ชาย และในความสัมพันธ์เชิงโรแมนติกของชายหญิงนี้เอง ที่เป็นพื้นที่ที่อำนาจปีศาจปไตยได้แสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมในการกตัญญูที่ผู้หญิง หรือเรื่องของความสวยงามทางร่างกายซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้หญิงให้ความสำคัญ ถูกมองว่าเป็นเครื่องมือของระบบชายเป็นใหญ่ในการควบคุมและทำร้ายผู้หญิงทั้งทางร่างกายและความคิด นอกจากนี้ความอยากสวยตามมาตรฐานที่ถูกสร้างขึ้นในโครงสร้างอำนาจที่ผู้ชายเป็นใหญ่ ทำให้เกิดเครือข่ายทางธุรกิจที่มีผลกำไรมหาศาล ผู้หญิงจะเป็นอิสระได้โดยการปฏิเสธมายาคติเกี่ยวกับความสวยงาม³⁷

2.3 เฟมินิสต์แนวนิยมหญิง (Cultural Feminism)

เฟมินิสต์แนวนิยมหญิงแยกตัวเองออกมาจากเฟมินิสต์แนวสุดซ้าย จุดที่เหมือนกันคือ การแบ่งแยกระหว่างเพศเป็นการแบ่งแยกที่พื้นฐานที่สุดของมนุษย์ก่อนชนชั้น สีผิว และความไม่เท่าเทียมกันอื่น ๆ ต้องการเรียกร้องการสร้างสังคมใหม่ แต่ข้อแตกต่างกันคือ เฟมินิสต์แนวสุดซ้ายต้องการกำจัดบทบาททางเพศ ขณะที่เฟมินิสต์แนวนิยมหญิงพบว่ามีความแตกต่างระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย และยกย่องความเป็นผู้หญิง (womanhood) ว่ามีคุณค่าและเหนือกว่าผู้ชาย³⁸ เฟมินิสต์กลุ่มนี้มองว่า ลักษณะบทบาท และค่านิยมที่เป็นของผู้หญิงและถูกเชื่อมโยงกับผู้หญิง เช่น ความเป็นแม่ ความอ่อนโยน ความห่วงใยเอื้ออาทรผู้อื่น งานบ้าน หรือความเป็นแม่เป็นพี่มาของความสุขและอำนาจของผู้หญิง เป็นต้น ซึ่งถูกจัดว่าเป็นสิ่งไม่ดี หรือเป็นลักษณะที่ด้อยกว่าในระบบที่ผู้ชายเป็นใหญ่นั้น แท้จริงเป็นสิ่งที่ดีกว่าหรือเหนือกว่าลักษณะและค่านิยมที่เป็นของผู้ชาย

³⁷ ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, "ผู้หญิง : "เงาสลัว" ในแนวพินิจสตรีนิยม", *รัฐศาสตร์สาร* (ปีที่ 21 ฉบับที่ 2) ธนศ. วงศ์ยานาวา บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542), หน้า238-239.

³⁸ Christine Flynn Saulnier, *Feminist Theories and Social Work : Approaches and Application*. Newyork : The Haworth Press, 1996, p. 97.

เฟมินิสต์แนวนิยมหญิงเกิดขึ้นเพราะไม่เห็นด้วยกับแนวคิดเสรีนิยมที่ว่า ผู้หญิงและผู้ชายไม่มีความแตกต่างกัน เพราะเชื่อว่าในที่สุดแล้วความเชื่อที่ว่าหญิงและชายไม่มีความแตกต่างกัน และการยึดมั่นในบรรทัดฐานที่เป็นเหตุเป็นผล และบรรทัดฐานเรื่องสิทธิเสรีภาพภายใต้ระบบประชาธิปไตย ที่จะนำทุกคนไปสู่จุดหมายร่วมกัน จะทำให้บรรทัดฐานเหล่านั้นที่เป็นของผู้ชาย กลายเป็นบรรทัดฐานที่ครอบงำและเป็นใหญ่ในสังคมเพียงบรรทัดฐานเดียว ซึ่งที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากต้นตอของปัญหาการกดขี่ผู้หญิงอยู่ลึกเกินกว่าเรื่องสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ หรือตัวบทกฎหมาย แต่อยู่ที่ระบบสัญลักษณ์ทั้งหมดในสังคม วัฒนธรรม รวมถึงแบบแผนพฤติกรรมทุกอย่างในชีวิต โดยมีภาษาเป็นระบบสัญลักษณ์ที่มีอิทธิพลมากที่สุด ที่เป็นตัวสร้างหรือกำหนดความเข้าใจของคนในสังคม ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของแต่ละคนตั้งแต่วัยเด็ก ที่สร้างให้สังคมวัฒนธรรมของเรามีโครงสร้างที่เน้นความสำคัญของเพศชาย และการมองว่าผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชายโดยธรรมชาติมาตลอดทุกยุคทุกสมัย ดังนั้น การเชื่อว่าผู้หญิงและผู้ชายเท่าเทียมกัน หรือ “เหมือนกัน” โดยธรรมชาติโดยไม่สืบค้นที่มาและความชอบธรรมของความเชื่อเช่นนี้ ย่อมไม่ต่างอะไรกับ “การเสทติดอยู่กับโลกที่ไร้ความแตกต่าง โลกที่มีบรรทัดฐานเดียว คือ บรรทัดฐานของผู้ชายที่เป็นเกณฑ์ “สากล” เท่ากับกำลังพยายามเปลี่ยน “ผู้หญิง” ให้กลายเป็น “ผู้ชาย” ทั้งในแง่ของทัศนคติ การรับรู้ บทบาท การมองตัวเองและสังคม (รวมถึงผู้หญิงคนอื่น ๆ) ให้เป็นไปตามกรอบการมองของแบบผู้ชาย และทำลายความเป็นผู้หญิงที่แท้ทั้งไป³⁹

ทางเดียวที่จะแก้ปัญหานี้ คือ เราต้องเริ่มจากการยอมรับก่อนว่าผู้หญิงผู้ชายเป็นสองเพศที่มีความแตกต่างกัน และความแตกต่างนี้เป็นสิ่งที่พื้นฐานมาก เมื่อเป็นเช่นนี้จึงไม่ถูกต้องที่เราจะนำบรรทัดฐานของเพศชาย เช่น บรรทัดฐานเรื่องความสำเร็จ ความมีประสิทธิภาพ ภาวะผู้นำ หรือแม้แต่บรรทัดฐานเรื่องความมีเหตุผลมาใช้ประเมินผู้หญิง เพราะผู้หญิงมีคุณภาพและคุณลักษณะเฉพาะตัวบางอย่างที่มีค่าในตัวเอง เช่น เรื่องอารมณ์ความรู้สึก หรือเรื่องทางร่างกายและทางเพศ ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้ต่างหากที่ควรถูกนำเสนอให้กับสังคมให้สังคมได้รับรู้ผู้หญิงอย่างที่เป็นจริง ๆ ไม่ใช่ผู้หญิงที่ถูกสังคมสร้างตามแบบของผู้ชาย ซึ่งนานวันต่อไปถ้าสังคมเข้าใจความแตกต่างนี้แล้วระเบียบของสังคมก็อาจเปลี่ยนไปสู่ทิศทางที่ไม่ให้ความสำคัญของผู้ชายเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป แต่มองใหม่ว่าผู้หญิงก็มีคุณสมบัติพิเศษบางอย่างเฉพาะตนที่ไม่สามารถ

³⁹ ปิยะฤดี ไชยพร, “เสรีนิยมหลังสมัยใหม่ในบริบทของสังคมไทย : ตรรกแห่งความขัดแย้งหรือบทวิพากษ์สตรีนิยมเสรีนิยม”, บทความเพื่อประกอบการสัมมนาทางวิชาการ “พื้นฐานความคิดสตรีศึกษาไทย” คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (30-31 กรกฎาคม 2542), หน้า 4.

เปรียบเทียบในเชิงคุณค่าได้กับของผู้ชาย และสังคมพร้อมที่จะเปิดรับ และปฏิบัติต่อความแตกต่างนี้ อย่างเข้าใจ⁴⁰

สรุปแล้วแนวทางนี้มีทัศนะว่า คุณสมบัติของผู้หญิงที่แตกต่างจากผู้ชายนั้นอาจจะกลายเป็นพลังสำคัญของการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษยชาติ จึงเป็นกระแสที่ทางทฤษฎีมุ่งค้นคว้าเกี่ยวกับการสร้างสรรค์วัฒนธรรมของผู้หญิงที่เป็นเอกเทศ

2.4 เฟมินิสต์แนวสังคมนิยม (Socialist Feminism)

แนวทางสังคมนิยม เป็นการผสมผสานการวิเคราะห์ระหว่าง เฟมินิสต์แนวมาร์กซิสต์ และเฟมินิสต์แนวสุดขั้ว มีความเห็นว่า การกดขี่ทางชนชั้น เชื้อชาติ และการกดขี่ทางเพศมีความเกี่ยวโยงกันอย่างซับซ้อนแนบแน่น จะเน้นการวิเคราะห์ระบบทุนนิยม ระบบชายเป็นใหญ่และความสัมพันธ์ของระบบทั้งสอง มองว่าการวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์ยังมีข้อจำกัดอยู่บางประการ แต่ทั้งสองแนวทางก็เชื่อว่า ในระดับหนึ่งชีวิตของผู้หญิงถูกกำหนดจากปัจจัยทางด้านชีวภาพมากกว่าผู้ชาย

ในระบบทุนนิยม การกดขี่สตรีทำโดยการแบ่งงานระหว่างเพศ คือ การแยกตลาดและบ้านออกจากกันการแบ่งแยกการดำเนินชีวิตและกิจกรรมของหญิงและชายออกจากกันได้กีดกันผู้หญิง ออกจากการผลิตสินค้าหรือวิถีการผลิต อันเป็นเหตุให้ผู้หญิงตกเป็นเบี้ยล่างของผู้ชาย ผู้ชายมีอำนาจเหนือกว่า เพราะสามารถควบคุมแรงงานของผู้หญิงในการให้กำเนิดและอบรมเลี้ยงดูบุตร⁴¹

งานของผู้หญิง (งานบ้าน) ถือว่าเป็นงานที่ไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจเพราะไม่สามารถวัดค่าเป็นตัวเงินได้ และแรงงานของผู้หญิงก็เป็นแรงงานราคาถูก ในระบบพ่อเป็นใหญ่การกดขี่ผู้หญิงมีพื้นฐานมาจากปัจจัยทางชีวภาพที่ผู้หญิงเป็นผู้ให้กำเนิดบุตร ร่างกายของผู้หญิงจึงเป็นวัตถุในการให้กำเนิดและอบรมเลี้ยงดูบุตร ในขณะที่ผู้ชายควบคุมกลไกในการให้กำเนิดที่มีอยู่ตามธรรมชาติและอารมณ์ความรู้สึกเรื่องเพศของผู้หญิง ผ่านสถาบันการแต่งงานและสถาบันครอบครัว ระบบชายเป็นใหญ่เกี่ยวข้องกับวิถีการผลิตแบบทุนนิยม นับตั้งแต่การให้กำเนิดและการอบรมเลี้ยงดูบุตรไม่ได้ถูกจัดให้เป็นกิจกรรมของสังคม กิจกรรมดังกล่าวไม่ใช่กิจกรรมทางเศรษฐกิจและ

⁴⁰ แหล่งเดียวกัน , หน้า 6.

⁴¹ กรวิภา บุญเชื้อ , แนวคิดการพัฒนาสตรี : มุมมองการวิเคราะห์เชิงหญิงชาย, หน้า 25.

เป็นงานที่ไม่มีค่าจ้างตอบแทน ทำให้ผู้หญิงสูญเสียฐานะทางเศรษฐกิจในระบบตลาด กลายเป็นคนที่พึ่งตนเองไม่ได้ทางเศรษฐกิจและมีบทบาททางการเมืองเป็นรองผู้ชาย ผู้ชายมีอำนาจเหนือกว่าทั้ง ๆ ที่ผู้หญิงเป็นแรงงานในการผลิตเพียงแหล่งเดียว ผู้หญิงตกเป็นเบี้ยล่างไม่ใช่เพียงเพราะถูกจำกัดบทบาทในทางเศรษฐกิจแบบตลาดเท่านั้น แต่ยังเป็นเพราะผู้หญิงต้องทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่สังคมถือว่าเป็นกิจกรรมนอกระบบเศรษฐกิจด้วยดังนั้นต้องพยายามทำความเข้าใจปัญหาการกดขี่สตรี โดยการศึกษาการแบ่งงานระหว่างเพศทั้งภายในและภายนอกครอบครัว การให้กำเนิดและอบรมเลี้ยงดูบุตร ความแตกต่างระหว่างชายหญิงเกิดขึ้นและถูกกำหนดโดยสังคมและกฎเกณฑ์ทางสังคมมากกว่าที่จะเป็นโดยธรรมชาติ⁴²

ในระบบทุนนิยม ระบบชายเป็นใหญ่ดำรงอยู่โดยผ่านความสัมพันธ์ทางชนชั้น ผู้หญิงในชนชั้นที่ต่างกันจะถูกกดขี่ในรูปแบบที่แตกต่างกันไป เช่น ผู้หญิงชนชั้นกลาง ถึงแม้มีโอกาสเข้าควบคุมปัจจัยทางการผลิต แต่ก็ยังเป็นเพียงในนาม เธออาจไม่ต้องทำงานแต่ต้องพึ่งพิงทางเศรษฐกิจจากสามี ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ผู้หญิงต้องจงรักภักดี และถูกควบคุมร่างกายและเพศสัมพันธ์เพื่อการผลิตซ้ำทายาทอันชอบธรรมต่อไป ส่วนผู้หญิงในชนชั้นกรรมมาชีพ ต้องรับหน้าที่ในการขายแรงงานเพื่อความจำเป็นในการดำรงชีพ ภาระงานบ้านและเพศสัมพันธ์เพื่อผลิตสืบทอดแรงงานด้วยเช่นกัน ซึ่งทั้งสองอย่างต่างก็เป็นประโยชน์กับระบบทุนนิยม⁴³

เฟมินิสต์แนวสังคมนิยมมองว่าแนวคิดการสร้างความเท่าเทียมกันทางสังคม จากความเท่าเทียมทางชีววิทยาอาจเป็นสิ่งที่เพ้อฝัน ถึงอย่างไรก็ตามกลุ่มนี้ก็มองว่า ระบบอำนาจชายเป็นใหญ่ เกิดจากพัฒนาการการแบ่งงานตามเพศ (Sexual Division of Labour) ซึ่งกำหนดจากศักยภาพของแต่ละเพศ ผู้ชายทำหน้าที่ล่าสัตว์ หาอาหาร ผู้หญิงก็เลี้ยงลูกดูแลบ้านและหุงหาอาหาร การแบ่งงานดังกล่าวระหว่างหญิงชายในสังคมบรรพกาล เป็นการแบ่งงานเพื่อความอยู่รอด เพราะอาหารที่ได้มาเป็นสมบัติของส่วนรวม การแบ่งงานทางเพศที่พัฒนามาเป็นความสัมพันธ์ที่เพศหนึ่งกดขี่ครอบงำและเอารัดเอาเปรียบอีกเพศหนึ่ง เกิดขึ้นในสังคมที่มีระบบความเป็นเจ้าของในทรัพย์สินที่หามาได้⁴⁴

⁴² แหล่งเดียวกัน , หน้า 26.

⁴³ เวทิน ชาติกุล , แนวคิดสตรีนิยม Marxist ในประเทศไทย. เอกสารจัดสำเนา, หน้า 12-13.

⁴⁴ กรวิภา บุญชื่อ, “แนวทางต่อสู้ขององค์กรสตรีไทยกับอำนาจในการแปรเปลี่ยน (บทวิเคราะห์)” ผู้หญิงกับอำนาจที่จะแปรเปลี่ยน. กอบกุล อิงคุทานนท์ บรรณาธิการ. (กรุงเทพ ฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ , 2537), หน้า 26.

3. เปรียบเทียบทฤษฎีทั้งสองแนว

ทฤษฎีทั้งในแนวมาร์กซิสต์ และในแนวเฟมินิสต์ ทั้งสองแนวนี้นับว่าปัญหาความไม่เท่าเทียมกันทางเพศมีรากฐานมาจากโครงสร้างสังคม ดังนั้นถ้าจะปัญหาเรื่องผู้หญิงก็ต้องแก้ที่โครงสร้างสังคม โดยแนวมาร์กซิสต์เน้นที่โครงสร้างสังคมชนชั้น และแนวเฟมินิสต์เน้นที่โครงสร้างสังคมที่ชายเป็นใหญ่ ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการนำเอาทฤษฎีมาใช้อธิบายว่านักวิชาการของไทย ได้รับอิทธิพลและอธิบายปัญหา หรือมีมุมมองเรื่องผู้หญิงจากแนวคิดในสำนักใด

ทฤษฎีในแนวมาร์กซิสต์ มีจุดเด่นคือสามารถอธิบายลักษณะของการกดขี่ผู้หญิงโดยเชื่อมโยงกับปัจจัยด้านเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังได้ให้ความสำคัญกับแก้ไขปัญหการกดขี่ผู้หญิงเฉพาะหน้า โดยมองว่าสังคมชนชั้นและระบบทุนนิยม ทำให้เกิดการกดขี่ผู้หญิง การจะแก้ไขปัญหการกดขี่ผู้หญิงได้จะต้องทำการล้มเลิกสังคมชนชั้น แล้วการกดขี่ผู้หญิงก็จะหมดไป แต่ขณะเดียวกันก็ต้องทำการต่อสู้เพื่อล้มล้างทัศนคติความเชื่อต่างๆ ที่กดขี่ผู้หญิงและผู้ชายที่ตกทอดมาจากสังคมเดิมด้วย มาร์กซิสต์ได้ให้ความสำคัญกับโครงสร้างสังคมชนชั้น การที่ชนชั้นกรรมาชีพถูกกดขี่จากชนชั้นนายทุน แต่เมื่อดูแล้วผู้หญิงในทุกชนชั้นต่างก็ถูกกดขี่จากสังคมชายเป็นใหญ่ด้วย คือ ถึงแม้ว่าในระดับหนึ่งชนชั้นกรรมาชีพทั้งชายและหญิงตกถูกกดขี่จากชนชั้นนายทุน แต่ผู้หญิงทั้งในชนชั้นกรรมาชีพ ชนชั้นกลางหรือชนชั้นนายทุนต่างก็ถูกกดขี่จากผู้ชายด้วย ดังนั้นนอกจากโครงสร้างทางชนชั้นแล้ว สิ่งหนึ่งที่น่าจะพิจารณาในปัญหาผู้หญิงก็คือโครงสร้างชายเป็นใหญ่

เฟมินิสต์แนวเสรีนิยม อธิบายว่าการเลือกปฏิบัติระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย และความไม่เท่าเทียมกันทางเพศเกิดจากการอบรมบ่มเพาะ การศึกษาและกฎหมาย การทำงานบ้านเป็นงานไม่มีคุณค่าเชิงเศรษฐกิจทำให้สถานภาพของผู้หญิงต่ำกว่าผู้ชาย ดังนั้นจึงเสนอให้งานบ้านเป็นวิชาชีพลดภาระงานบ้านของผู้หญิง และมีการแก้ไขกฎหมายที่เลือกปฏิบัติแก่ผู้หญิง เปิดโอกาสทางการศึกษาและให้ผู้หญิงพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ แนวทางนี้เน้นการปฏิรูประบบให้เป็นธรรมกับผู้หญิงมากขึ้น

ข้อด้อยของแนวเสรีนิยมก็คือ การพยายามแก้ปัญหาโดยละเลยกับระบบที่ผู้ชายเป็นใหญ่ และโครงสร้างอำนาจที่เป็นอยู่ แต่เน้นไปที่การแก้ไขกฎหมาย และการทำให้ผู้หญิงมีบทบาทเหมือนผู้ชายมากขึ้นทั้งในด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ความไม่เท่าเทียมกันทางเพศยังคงอยู่ ผู้หญิงบางคนและบางกลุ่มเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์จากแนวทางนี้ โดยการเข้าไปมีบทบาทและอำนาจในโครงสร้างทางการเมืองที่เป็นทางการ และระบบเศรษฐกิจ ในขณะที่ผู้หญิงส่วน

ใหญ่ยังคงประสบปัญหาแบบเดิม หรือลำบากมากขึ้น เพราะการเพิ่มขึ้นของบทบาทนอกบ้านรวมเข้ากับบทบาทในบ้าน⁴⁵ ส่งผลให้ผู้หญิงที่ไม่ต้องการทำงานนอกบ้านกลายเป็นผู้หญิงที่ไม่ได้มาตรฐานตามแบบฉบับของผู้หญิงยุคใหม่

เฟมินิสต์แนวสุดขั้ว อธิบายว่าความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระบบชายเป็นใหญ่ ซึ่งระบบนี้ครอบงำอยู่ในทุกระดับความสัมพันธ์ แม้แต่ในเรื่องเพศสัมพันธ์และการแต่งงาน นอกจากนี้ปัจจัยด้านจิตวิทยา และชีววิทยาที่นำไปสู่การแบ่งงานระหว่างเพศทำให้ผู้หญิงด้อยกว่าชาย แนวทางนี้ยังเห็นว่ารัฐเป็นเครื่องมือของระบบ ดังนั้นจึงควรจะแยกตัวออกจากระบบดังกล่าวในทุกด้าน รวมทั้งความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้ชาย มองว่าความรัก ความสัมพันธ์เชิงโรแมนติกเป็นเครื่องมือของระบบชายเป็นใหญ่ และปฏิเสธมายาคติเกี่ยวกับความงาม และปลดปล่อยผู้หญิงออกจากความเป็น “แม่พันธุ์”

จุดเด่นของทฤษฎีแนวนี้คือ พยายามอธิบายปัญหาผู้หญิงโดยใช้ประสบการณ์และการมองโลกของผู้หญิงเป็นฐาน⁴⁶ และพยายามแก้ไขปัญหาที่ระบบโครงสร้าง แต่ทฤษฎีนี้ก็ไร้ผลเลย ความแตกต่างระหว่างผู้หญิง เช่น ในเรื่องความรักและความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย จะทำอย่างไรถ้าผู้หญิงยังคงให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ตรงนี้อยู่ แล้วจะเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายให้มีความเท่าเทียมกันมากขึ้นได้หรือไม่ หรือว่าในเรื่องความเป็นแม่ หรือว่าความงาม จะทำอย่างไรถ้าผู้หญิงบางกลุ่มยังคงให้ความสำคัญกับการเป็นแม่ และความงามอยู่

เฟมินิสต์แนวนิยมหญิง ได้ปฏิเสธระบบความหมายของปิตาธิปไตยที่ไม่ให้คุณค่ากับความหมายที่ถูกเชื่อมโยงกับผู้หญิง โดยให้คุณค่ากับค่านิยม และสิ่งที่ถูกเชื่อมโยงกับผู้หญิงว่าเป็นสิ่งที่เหนือกว่าชาย เช่น ความอ่อนโยน ความเอื้ออาทรหรือว่าความเป็นแม่ มองว่าผู้หญิงกับผู้ชายแตกต่างกันและอย่างเอาบรรทัดฐานของผู้ชายมาใช้เป็นบรรทัดฐานของผู้หญิง

จุดเด่นของแนวทางนี้อยู่ที่ว่า การพยายามให้คุณค่ากับระบบความหมายที่เชื่อมโยงเข้ากับผู้หญิง แต่การตีความเหล่านี้ก็ยังไม่หลุดออกไปจากกรอบความหมายแบบเดิม คือ ลักษณะที่ถูกเชื่อมโยงเข้ากับความเป็นหญิง ก็ยังเป็นไปตามความเชื่อของเดิมของความเป็นชายหญิง ที่มองว่า

⁴⁵ ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, “ไทยศึกษากับอิตีศาสตร์ฟิสิก”, จินตนาการสูปี 2000 : นวัตกรรมเชิงกระบวนการทัศน์ด้านไทยศึกษา ?, หน้า 503.

⁴⁶ ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, “ผู้หญิง : “เงาสลัว” ในแนวพินิจสตรีนิยม”, รัฐศาสตร์สาร, หน้า 225.

แก่นของผู้หญิงเกี่ยวกับบทบาทในบ้าน และความเป็นแม่⁴⁷ ทำให้ละเลยผู้หญิงอีกมากที่ไม่ต้องการจะเป็นแม่ หรือเป็นแม่ไม่ได้ และถึงแม้แนวทางนี้จะให้ความสำคัญกับความแตกต่างระหว่างหญิงชาย แต่ก็ลืมนำไปว่าในระหว่างผู้หญิงเองก็มีความแตกต่างกัน ผู้หญิงไม่ได้มีความเหมือนกันไปหมดทุกเรื่อง ผู้หญิงยังมีความแตกต่างทั้งในด้านเชื้อชาติ ชนชั้น สีผิว และระบบความหมายในเรื่องเพศต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นในเรื่องความเข้มแข็งหรือความอ่อนโยน ทั้งสองเพศควรมีได้เหมือน ๆ กัน ไม่ใช่ผู้กระบบความหมายเข้ากับเพศใดเพศหนึ่ง

เฟมินิสต์แนวสังคมนิยม มีความเห็นว่าการกดขี่ทางเพศ ชนชั้น และเชื้อชาติ มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น เน้นการวิเคราะห์ระบบทุนนิยมระบบชายเป็นใหญ่ ในระบบทุนนิยม การการแยกผู้หญิงออกจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แยกตลาดออกจากบ้าน และการทำงานบ้านถือเป็นงานที่ไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ ทำให้สถานภาพของผู้หญิงตกต่ำกว่าชาย ผู้ชายควบคุมเรื่องเพศผ่านสถาบันการแต่งงานและครอบครัว แนวทางนี้ได้ทำการศึกษาระหว่างเพศทั้งในบ้านและนอกบ้าน

เฟมินิสต์แนวสังคมนิยม ดูเหมือนว่าจะเป็นแนวทางที่สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย และความไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงชายได้ครอบคลุมมากกว่าแนวทางอื่น ๆ แต่การมองผู้หญิงยังอิงอยู่กับลักษณะและบทบาทของชายหญิงอยู่ที่เป็นอยู่ และสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับทวิลักษณ์ในปรัชญาตะวันตก ที่เกี่ยวข้องกับการแบ่งพื้นที่ออกเป็นพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัว (Public – Private Distinction) การมองบทบาทและที่ทางของผู้ชายและผู้หญิงโดยเชื่อมโยงเข้ากับพื้นที่ทั้งสอง โดยพื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่ของผู้ชาย และพื้นที่ส่วนตัวซึ่งเป็นเรื่องของปัจเจกและครอบครัวเป็นพื้นที่ของผู้หญิง สิ่งที่เป็นอยู่หรือเกิดขึ้นในพื้นที่ส่วนตัวแตกต่างจากความ เป็นไปและความสัมพันธ์ระหว่างคนในพื้นที่สาธารณะ⁴⁸

การที่เฟมินิสต์แนวสังคมนิยม ได้ให้ความสำคัญกับการกดขี่ทางเพศ ชนชั้น และเชื้อชาติ ทำให้สามารถใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง ได้ครอบคลุมมากกว่าแนวทางอื่น ๆ เพราะโครงสร้างของสังคมนั้น เชื้อชาติ และโครงสร้างสังคมชายเป็นใหญ่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ในขณะที่นายทุนกดขี่ชนชั้นกรรมาชีพ ประเทศที่พัฒนาแล้วก็กดขี่ประเทศด้อยพัฒนา และโครงสร้างสังคมที่เอื้อให้ผู้ชายได้รับประโยชน์จากการกดขี่ผู้หญิง และในการที่จะแก้ไข

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 226.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 224.

ปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจแล้ว ต้องมีการเปลี่ยนในระบบความคิดของคน เปลี่ยนความเชื่อความหมายต่าง ๆ ในสังคม ให้นุชนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเสรี โดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่องเพศ ชนชั้น หรือสีผิว

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิทยานิพนธ์ของ นิภา จีรภัทร์ เรื่อง การควบคุมเรื่องเพศในผู้หญิงไทยปัจจุบัน : กรณีศึกษาการควบคุมเรื่องเพศในวัยรุ่น⁴⁹ งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาเพื่อชี้ให้เห็นว่า การควบคุมทางเพศของผู้หญิงไทยสืบต่อมาเป็นระยะเวลาานตลอดประวัติศาสตร์ชาติไทย และปรับเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่มีผลต่อวิถีชีวิตของคนไทย การควบคุมเรื่องเพศของสตรีไทยอยู่ภายใต้กรอบแนวคิด 3 แนว คือ การควบคุมเรื่องเพศไว้กับความเชื่อเรื่องผีในยุคโบราณ จนถึงสมัยสุโขทัย กรอบที่สองคือ การควบคุมผู้หญิงไว้กับความเชื่อเรื่องพุทธพราหมณ์ ที่ครอบงำบนความเชื่อเรื่องผีดั้งเดิมเรื่อยมาจนกระทั่งในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นที่มีกรอบแนวคิดเรื่องความทันสมัยเกิดขึ้น ในยุคแรก ๆ เป็นการควบคุมทางเพศที่กระทำต่อสตรีบนการควบคุมร่างกายของผู้หญิง เช่น การผูกพรหมจรรย์ ประจำเดือนของผู้หญิงไว้กับสิ่งที่ชั่วร้าย เป็นมลทินเป็นอัปมงคล หรือการผูกพรหมจรรย์ไว้เป็นสิ่งที่มีความค่าสูงสุดของผู้หญิง ที่ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมอย่างเข้มงวด ความสามารถในการควบคุมเรื่องเพศของคนในสังคมเป็นความสามารถในการควบคุมวิถีชีวิตของคนในสังคม การเปลี่ยนแปลงประเทศสู่ความทันสมัย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการควบคุมร่างกายของผู้หญิง บนบรรทัดฐานความเป็นกุลสตรี เป็นแม่บ้านแม่เรือน และอบรมเลี้ยงดูลูก และยังสืบทอดความคิดเหล่านี้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และในปัจจุบันเป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว ดูเหมือนจะสั่นคลอนบรรทัดฐานทางเพศของสตรีไทย ทำให้มีความหวัดวิตกว่าวัยรุ่นซึ่งเป็นตัวแทนของผู้หญิงไทยในปัจจุบัน กำลังจะทำให้สังคมล่มสลาย

งานวิจัยชิ้นนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า เสี่ยงวิพากษ์วิจารณ์นั้นเกิดจากภาพลักษณ์ของวัยรุ่นที่ไม่ได้เคร่งครัดในการควบคุมร่างกาย ไม่ได้มองเรื่องเพศเป็นเรื่องน่าอาย แสดงความรักความพึงพอใจทางเพศกันอย่างเปิดเผย หรือมีความสัมพันธ์ทางเพศกันเร็วขึ้น จากงานวิจัยนี้พบว่ากลไกของการ

⁴⁹ นิภา จีรภัทร์, การควบคุมเรื่องเพศในผู้หญิงไทยปัจจุบัน : กรณีศึกษาการควบคุมเรื่องเพศในวัยรุ่น. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล สาขาวิชาสังคมวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.

ควบคุมทางเพศยังคงดำรงอยู่ แต่ได้เปลี่ยนจากกรอบที่เคยเป็นมาสู่รูปแบบของความขัดแย้งทางความคิดภายใต้ความรัก ระบบคุณค่าของผู้หญิงและความอาย ที่เป็นผลมาจากการถูกหล่อหลอมมากับความคิดเรื่องความรักที่เป็นตัวควบคุมการมีเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่น ตราบใดที่ความขัดแย้งทางความคิดยังมีอยู่มาก การจะมีเพศสัมพันธ์กันก็จะพบกับอุปสรรคมากขึ้น และยังทำให้การควบคุมทางเพศในวัยรุ่นไทยปัจจุบันเป็นสิ่งที่ยังปรากฏให้เห็นได้

หนังสือเรื่อง สังคมไทยคาดหวังอย่างไรกับผู้หญิง โดย วันทนีย์ วาสิกะสิน และสุนีย์ เหมะประสิทธิ์⁵⁰ หนังสือเล่มนี้ได้ศึกษาทัศนคติและค่านิยมของสังคมไทยต่อสตรี ที่มีผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวและสังคม ในส่วนความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมของสังคมต่อสตรีไทย สรุปได้ดังนี้

1. ในเรื่องข้อจำกัดของความเป็นหญิง สังคมไทยยังมองผู้หญิงในฐานะพลเมืองชั้นสอง โดยผู้หญิงยังคงเป็นวัตถุทางเพศสำหรับผู้ชาย มักถูกคุกคามทางเพศ และยังคงถูกมองว่าเป็นเพศที่ให้อารมณ์ ทำให้ผู้หญิงเสียเปรียบในสถานภาพการทำงาน กรณีที่ผู้หญิงไม่ได้แต่งงานมักถูกเรียกว่า “สาวทีนทีก” แสดงว่าสังคมกำหนดคุณค่าของผู้หญิงไว้ที่การแต่งงานและมีสามี
2. ความเชื่อเรื่องผู้หญิง สังคมส่วนใหญ่ยังมองการที่ผู้หญิงถูกทารุณในครอบครัวว่าเป็นเรื่องในครอบครัวไม่ควรเข้าไปยุ่ง ถ้าสามีนอกใจถือเป็นข้อบกพร่องของภรรยา และครอบครัวไทยนิยมลูกชายมากกว่าลูกสาว โดยเชื่อว่าลูกสาวจะทำให้เกิดความเสียหายทางเพศได้ ส่วนลูกชายไม่ต้องกังวลจึงทำให้หลายครอบครัวไม่ได้อบรมลูกชายให้มีความรับผิดชอบต่อผู้หญิง
3. การเลือกคู่ครอง สังคมปัจจุบันผู้หญิงมีโอกาสเลือกคู่ครองมากกว่าแต่ก่อน แต่พ่อแม่ก็ยังมีอิทธิพลต่อการเลือกคู่ครองของลูกสาวอยู่
4. พฤติกรรมทางเพศของผู้หญิง สังคมประณามที่ภรรยานอกใจสามีมากกว่าสามีนอกใจภรรยา ลูกผู้หญิงควรหวนแหวนพรหมจรรย์ยิ่งชีวิต ผู้หญิงที่ตั้งครรภ์โดยไม่ได้แต่งงานจะถูกประณามว่าใจง่าย และต้องรับผิดชอบต่อปัญหาการทำแท้งหรือเลี้ยงดูลูกนอกสมรส นอกจากนี้สังคมยังเห็นว่าผู้หญิงไม่ควรริเริ่มมีความสัมพันธ์เชิงชู้สาวกับชายก่อน เพราะขัดกับวัฒนธรรมอันดีงาม แต่ควรเห็นใจถ้าเกิดการพลาดพลั้งไป

ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิงในสังคมไทยมีดังนี้ คือ

1. บทบาทความเป็นลูกสาว ครอบครัวไทยยังคงคาดหวังให้ลูกหญิงดูแลกิจกรรมภายในบ้าน

⁵⁰ วันทนีย์ วาสิกะสิน และสุนีย์ เหมะประสิทธิ์, สังคมไทยคาดหวังอย่างไรกับผู้หญิง. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541).

ในครอบครัว ให้ดูแลพ่อแม่ยามแก่เฒ่า และยังคงเลี้ยงลูกสาวเข้มงวดกว่าผู้ชาย

2. บทบาทหน้าที่การงาน สังคมเห็นว่าผู้หญิงมักรับภาระทั้งในบ้านและนอกบ้าน ผู้หญิงมักได้รับโอกาสในตำแหน่งหน้าที่การงานน้อยกว่าผู้ชาย ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วเลือกที่จะไม่มีบุตรเพื่อทุ่มเทเวลาให้กับงานไม่ใช่เรื่องน่าตำหนิ แต่ผู้หญิงก็น่าจะทำงานและเป็นแม่ได้ถ้าหากผู้ชายช่วยรับผิดชอบงานบ้าน

3. บทบาทความเป็นภรรยา สังคมส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยว่าภรรยาที่ไม่สามารถมีบุตรได้ ถือเป็นข้อบกพร่อง ภรรยาไม่ควรทำงานหากไม่มีความจำเป็นทางเศรษฐกิจ และเห็นว่าเมื่อเกิดปัญหาภรรยาเป็นฝ่ายเลี้ยงลูก ภรรยาควรปรนนิบัติและเชื่อฟังสามี ควรยอมให้สามีมีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ควรสนับสนุนความก้าวหน้าในหน้าที่การงานของสามี ไม่มีสิทธิปฏิเสธเมื่อสามีมีความต้องการทางเพศ

4. บทบาทความเป็นแม่ ลูกส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับแม่มากกว่าพ่อ ใกล้ชิดแม่มากกว่า และไม่เห็นด้วยว่าผู้ชายไม่ต้องรับผิดชอบต่อการตั้งครรภ์นอกสมรส และสามีไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบงานบ้าน

หนังสือ ปรักฎษาผู้หญิง โดย พรพิไล ฅม้งรักษัสัตว์⁵¹ มุ่งศึกษาประเด็นการกตธิ์ทางเพศ วิเคราะห์ปัญหาเรื่องการปลูกฝังค่านิยมทางเพศที่นำไปสู่การถือระบบชายเป็นใหญ่ (patriarchy) รวมทั้งผลพวงที่เกิดจากปัญหานี้ อันนำไปสู่ความอยุติธรรมและความไม่เสมอภาคต่าง ๆ ที่สตรีได้รับในสังคม ในส่วนแรกเน้นเรื่องการกตธิ์ทางเพศที่มีพื้นฐานมาจากปัญหาความแตกต่างทางร่างกายและจิตใจระหว่างทั้งสองเพศ ความแตกต่างนี้ถูกเชื่อมโยงและนำไปสู่การกตธิ์สตรีทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ โดยโต้แย้งเรื่องทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ และพิจารณาบทบาทของหญิงชายในแง่ชีววิทยา โดยชี้ให้เห็นว่าบทบาทเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและตามวัฒนธรรม

ต่อมาพรพิไลได้อธิบายถึงกำเนิดของระบบชายเป็นใหญ่ โดยใช้คำอธิบายในแนวมาร์กซิสต์ว่า เกิดมาจากการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตและเกิดจากระบบทุนนิยม -> เกิดระบบครอบครัว -> ฐานะของเพศหญิงตกต่ำลง ผู้หญิงถูกกตธิ์มากขึ้นในการถูกจำกัดให้เป็นผู้บริโภคฝ่ายเดียวในระบบ และมีบทบาทส่วนใหญ่อยู่แต่เพียงภายในบ้านด้วย เห็นว่าระบบทุนนิยมล้วนค่อนข้างเป็นภัยต่อมนุษยชาติ เพราะส่งเสริมให้คนชั้นสูงกลุ่มเดียวได้เปรียบคนชั้นล่าง แต่ไม่ถึงกับเห็นว่า ระบบการแต่งงานแบบ monogamous marriage เป็นสิ่งไม่ดีไปด้วย ถ้าผู้หญิงไม่ต้องทน

⁵¹ พรพิไล ฅม้งรักษัสัตว์, ปรักฎษาผู้หญิง. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 3539).

กับทวิมาตรฐานทางเพศ คือ ผู้ชายต้องซื้อตรงในการแต่งงานด้วย เพราะการแต่งงานแบบผัวเดียวเมียเดียวที่ซื้อสัตย์ต่อกัน น่าจะลดปัญหาทางศีลธรรมทุกอย่างได้มากกว่าการมีคู่หลายคน แต่การลดปัญหาทวิมาตรฐานทางเพศ ไม่ควรทำโดยการเพิ่มเสรีภาพทางเพศของหญิงให้เท่ากับชาย แต่โดยการลดเสรีภาพของชายจะดีกว่า เพราะการมีภรรยาทางกามคุณนั้นไม่นำมาซึ่งประโยชน์ใด ๆ เป็นการเพิ่มปัญหาทางศีลธรรมและปัญหาในชีวิตจริง และไม่ต้องการด้วยคำสอนของพุทธศาสนิกชนที่ดี แนวทางของมาร์กซิสต์ จะสามารถมีส่วนช่วยลดการกดขี่ได้บ้างแต่ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง การปฏิรูปในระบบทุนนิยมและสังคมนิยมเองน่าจะมีส่วนช่วยลดการกดขี่ได้บ้าง

หนังสือเรื่อง พฤติกรรมทางเพศ ทบทวนองค์ความรู้ สถานการณ์ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องภายใต้โครงการสืบสานวัฒนธรรมไทยสู่สุขภาพที่ยั่งยืน โดย มานพ คณะโต⁵² หนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงพฤติกรรมทางเพศของสังคมไทย การแต่งงาน การสร้างครอบครัวที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละภูมิภาค สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความสลับซับซ้อน ความเหลื่อมล้ำต่ำสูงทางฐานะมาก มีความเข้มงวดกวดขันเกี่ยวกับบรรทัดฐานและวิถีปฏิบัติระหว่างเพศแตกต่างกันระหว่างหญิงชาย ครอบครัวไทยเป็นหน่วยของสังคมที่เชื่อมโยงกันในระบบเครือญาติ และระบบเครือญาติก็มีบทบาทสำคัญในการควบคุมกฎเกณฑ์ทางสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการเลือกคู่ครอง เพศสัมพันธ์ การแต่งงานสร้างครอบครัว การแสดงออกทางเพศเป็นสิ่งที่เรียนรู้ผ่านการขัดเกลาในสังคม วัฒนธรรมไทยไม่อนุญาตให้มีการแสดงออกอย่างเปิดเผย และพัฒนาการในเรื่องเพศในสังคมไทยเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคมมากกว่าชีววิทยา

⁵² มานพ คณะโต, พฤติกรรมทางเพศ ทบทวนองค์ความรู้ สถานการณ์ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องภายใต้โครงการสืบสานวัฒนธรรมไทยสู่สุขภาพที่ยั่งยืน, ไพบูลย์ ดวงจันทร์ บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ : สำนักพัฒนาวิชาการแพทย์ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2541).